

శ్రీ పోలాత్రిపురమండలై నమః.

తొలి పలుకు

ఇది యొక అభిప్రాయ చిత్రకర్మ. దీని కొక ముద్రాత్తము లేదు, యిహా గానము లేవు.

విభావసామగ్రిలో కాలచక్రమున ఘటించునున్న కలలులు, కాటకములే అలంబనము. అకటించావులు, అట్లాడినోయిన యాత్రలే కంఠాశ్చర్యములే ఉద్దీపనములు.

1941 వ సంవత్సరపు టుత్తరార్ధమున ఆంధ్రదేశములోఁ గొన్ని ప్రాంతములను ముంచియెత్తిన వీరక్షామపరిస్థితులును, 1943 లో శ్రీకాముఖమున వినవచ్చిన రెండాల్ రాష్ట్రములోని యాకటి చావువార్తలును, ప్రకటించిన ఆ బక్కజీవుల మృతకశేబరదృశ్యములును వోహదములు.

కాఁగా గ్రంథరచనకు కాలము కలిసిరాక తాపలయు, కడుపులోనే గలుగుగట్టిపోయిన కరుణారసము — 1946 వ సంవత్సరములో దైవమాతృకమునైన కొన్ని యాంధ్రప్రాంతములలోఁ దొలకరులు బిగించి కాలము కటుకు వాటుటలో ఆ సంవత్సరాంతమునకుఁ జెలరేగిన క్షామభూషయు, అవేదనయు దుర్భరములై గర్భనిర్భదకములు కాఁగా సంక్షుద్ధిహృదయమును జీల్చుకొని జాతివాతినదే యీ యమృతసం దేశము.

‘దుఃఖితే మనసి సర్వ మసహ్య’ మృశ్నట్టుగా ఇంతటి దుస్థితికిఁ గారణ మేమా? యని యశ్వేషించుటలోఁ గాన్పించిన వస్తుతత్వమే చివరకుఁ గథావస్తు నైనది.

గురూర ప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్య మజానతః,

ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య కార్యం భవతి శాననమ్!

ఈ ప్రకరణమున నడిచిన యూహాగాన మింతటితోనే పరిసమాప్తమనుకొనరాదు. దెబ్బ తిగిలినపు డెల్ల భావుకుని రెచ్చగొట్టు భావపరంపరలు కలవునఁ బడవు. కల వంత వానకే!

గుణదోషప్రకరణములో దోషప్రమాణ యెవ్వరికిని అభిప్రేతము గాదు గదా!

గుణో యది స్యా చ్చిరసా స ధార్యః
 గోహో భవేచ్చే త్పరిహార్య ఏవ,
 గుణార్జనా గ్గోషవిసర్జనాచ్చ,
 తతో న మేఽన్యో గుణగోషచింతా.

ఇంతకును గావలసినది

స్వస్తి ప్రజాభ్యః; పరిపాలయన్తాం
 న్యాయ్యేన మార్గేణ మహిం మహీశాః.

కలము, కాగితము, కవిత — వీనికిఁ గలవు తేకుండఁ జేసిన సృష్టికర్త
 ముద్రణవిషయములోఁ గూడఁ జిన్న చూపు చూడకుండినచో కవిలోక మీ
 పోకడతో నుండెడిది గాదు.

ప్రాయోగ సామగ్ర్యవిధౌ గుణానాం
 పరాజుగ్రీ విశ్వసృజః ప్రపృత్తిః !

కనుకనే కాలము పెట్టిన భిక్షకు కాచుకొని యుండఁగా 7 ఎండ్లు
 గడచినవి.

ఏది వచ్చినను ఒకమంచికే యనుకొనుపక్షమున ఈ మధ్యకాలములో
 కాలపురుషుఁడు కల్పించిన కొన్ని సంఘటన లిందుఁ జేరఁగల్గినవి.

సహృదయహృదయాహ్లాదిత్వమే సంపాద్యముగాఁ బ్రవర్తిల్లిన సారస్వత
 రంగమునం దేమాత్రమేని యది సంపాదిత మైననాఁడు సారస్వతోపాసకుని
 తపస్సు సఫలమైనట్లే. అందులకు సహృదయులే ప్రమాణము.

“అయం మే వాగ్దుంభో విశదపద వైదగ్యమధుర
 స్సునిరర్చంభో పంథ్యో జడహృది, కృతార్థః కవిహృది”

(అని యొక కవినూత్తి.)

యదక్షర పదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ య ద్భవేత్,
 తత్సర్వం క్షిప్యతాం దేవ ! నారాయణ ! స మోఽస్తుతే.

కవితాసామాజ్యము }
 సంవాద }
 2.12.1954 }

మ. వే. సు. శాస్త్రి

చి ష య సూ చి క

	పుట
౧. ప్రస్తావన ...	3
౨. శాఖు ...	5
౩. ఇంద్ర ...	20
౪. సూర్య ...	21
౫. చంద్ర ...	25
౬. అగ్ని ...	25
౭. వాయు ...	27
౮. కుబేర ...	28
౯. దిక్పాల ...	29
౧౦. దేవ ...	30
౧౧. భూమాత ...	35
౧౨. సముద్ర ...	35
౧౩. బ్రహ్మ ...	37
౧౪. సర్వేశ్వర ...	37
౧౫. నవనాయక ...	38
౧౬. ప్రభు ...	40
౧౭. ప్రజ ...	41
౧౮. కాలము ...	44
౧౯. సంప్రతింపు ...	46

ఆర్యాచీనము, ఆపర్యాప్తము నగు నాంధ్రవ్యాకరణము ప్రాచీన కవుల లోను ఆదృష్టము చాలనివారి నధఃకరించుచున్న దనుట అనుభవముల కెఱుక గానిది గాదు. వ్యక్తినిబట్టి బ్రహ్మ తిమ్మి, తిమ్మి బ్రహ్మ యగుటయు నసంభవము గాదు.

ధన్యాని స్థలవై భవేన కతిచి ద్వన్మాని; కస్తూరికాం
నీపాలక్షితిపాలఫాలపతితే పంకే న శంకేత కః ?

౧. ఎక్కడో యనునది ఎక్కడనో యనియే యుండుననెనని కొండఱు. కాని ఎక్కడో యుండుయుండు దప్పు గాదు.

సీ. అడియరితనమున నప్పొండవుల నాశ్ర
యింపంగఁజాల నే నెక్కడేని

భారత సౌమిక ప్ర ఆ. 7.

౨. అందుచే, అందుకొఱకు, అందువలన, అందున - ఇత్యాదులు శిష్ట పరిగృహీతములు గా వని కొండఱు. కాని

ఆ. కోషమయమహాతద్రవు సుయోధనుఁ డురు

స్కంధ మందులోనఁ గర్ణుఁ డలరు.

భార. ఉ. ప్ర. ఆ. 35

౩. మఱుబోదోరా, గబ్బిలాలుడుల ఇత్యాదులకు ప్రాధ వ్యా. సంధి ౧౭ వ మూత్రము.

౪. ప్రతి యనునది - సంస్కృతములో వీహ్వారమున వచ్చేడి ప్రతి గాక తెలుఁగులోను అపదూలు, అపనమ్మిక, అపనెపము, అపపాడి ప్రభృతులలోని అప వంటిది.

౫. చూపించినా వైతిని ఇత్యాదులలో అగుధాతు పనునయుక్త మగుట బాలవ్యా. క్రియా. 114 వ మూత్రమునకు విరుద్ధము కాదా? వ్యతిరేకార్థము కాదు గనుక అను ప్రశ్నకు సూత్రసమన్వయము క్రియాపదములకే యనునది సమాధానము.

౬. బాధ్యత - అనుపదము సంస్కృతభాషలోనికే చేర్చుదగినది కా దని కొండఱు. విధిప్రాప్తమై, అవశ్యానుష్ఠేయమైన భర్తృమును నిర్వహించ

నవుడు బాంధవంబుడైదువార డగుట యను నర్థమును బోధించెడి యీ పదము పంటి పదిము సంస్కృతాంధ్రములలో మాటియొకటి లే దనియు, రూపసిద్ధికి కాన్తాధారము —, 'రూఢి గోగ మపహరతి' అను న్యాయముచే 'ముఖ్యాగ్గ' రూఢి తద్యోగే రూఢిలో ఒక ప్రయోజనా' త్తని యంగీకరించిన లక్షణా వృత్తియు — గర్భివస్వదు నిక్షేధ మెట్లని మాటికొందఱు. అదివర్ణము మొదలు ఆధునిక కృతులనఱకు ప్రీతితో అను నర్థమునఁ బ్రయోగింపఁబడుచున్న 'అర్థిన్' అను పదము సంస్కృతమా? తెలుఁగా? ఏ భాషాపదమైనపు డీ యర్థము రావీలున్న? దని కొందఱు వేయు ప్రతిబండి ప్రశ్న. బాధ్యత యన్నది వ్యస్త పదముగానే గాని సమస్తపదముగా నుండరా దని యొక వర్ణమువారి సమ్మతి. శబ్దశక్తి సమస్తమునుగూడ సమ్మతివఁజేసికొనఁగల పని ప్రగతివాదులు.

2. కించిత్, ఈవత్, సామత్, హతాత్ ప్రభృతులగు నవ్యయములు తెలుఁగులోఁ బ్రత్యేక ప్రయోజ్యములు గా వని కొందఱు. ఇవి సదాది ప్రతిపదోక్తావ్యయ గణములోఁ జేరిన వని మాటికొందఱు. ఇందులకుఁ బ్రామాణికుల ప్రయోగములే తొన్ని.

చిన్నయసూరి సేతిచంద్రిక మిత్రభేదములో 'ఈనత్తయిన దోషంబు చేసి యెటులగ' వని సంజీవకవాక్యము.

అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రలో చ. ఆ. 115 'నిలింపారాతి నని విత్' ర్గించి కించిత్తును గొంచక' అని.

౩. దీనుఁడై యాచించు అను నర్థములో 'దేవేరించు' అను పదము విస్తారముగా విందుము. దేవురించు అనునది దైన్యము నొందు అనియే శ. ర. లో నున్నది.

శబ్దరత్నాకరములోఁ జేరిన పదార్థము తెన్నియో యున్నవి. చేరిన వానిలో మాధ్వఁ జెందవలసినవియు నున్నవి.

శ్రీ మేధాదక్షిణామూర్తయే నమః.

శ్లో. అజ్ఞానతిమిరాంధస్య జ్ఞానాంజనశలాకయా,
చక్షు రున్మీలితం యేన తస్మై శ్రీగురవే నమః.

శ్లో. కిం కవే స్తేన కావ్యేన? కిం కాండేన ధనుష్పతః?
పరస్య హృదయే లగ్నం న ఘ్నాత్తుమతి యచ్ఛిరః.

తే. నేను నాయంతవాడను; ♦ నేను గలుగ
జగతి కెంత గావలె నంతె ♦ జరుగ, గలదు;
నాకుఁ దగినంత ప్రజ్ఞయే ♦ నాకుఁ గలదు;
అతిశయోక్తులతో నేల? ♦ యాద్యులార!.

ఉ. ప్రాసముకోసమై వెదకఁరాదు; యతిప్రతిపాదనార్థమై
గాసిని జెందరాదు; గణకల్పనకోసము జల్లిపల్కుల
భ్యాసము నేయరాదు; తగ్గినంతటిసౌభాగ్య నొక్కపద్యమేక
వ్రాసిన జాలదే? కవిశరంబుల నుచ్చల లూఁచ నేపునన్.

ఉ. పామరుఁ డుల్లసిల్లవలె ♦
బాలుఁడు కేళిని దేలఁగావలెన్
గోమలి మోహ మందవలె ♦
గోవిందుడున్ దల యూఁచఁగావలెన్
స్వామియుఁ బ్రీతిఁ జెందవలె ♦
జక్కని శైలిని బద్ధ మల్లువో
నేమిటికో మఱెవ్వరికి ♦
ని పొనఁగూర్పని పద్యజాలముల్.

ఉ. వ్రాసిన పద్య మెల్లను సెఱబా సనిపించుకొనంగఁ బోలు! నం
దేసరసత్వమేని, సొగఁసేనియు — భావములోనొ, శబ్దవి
న్యాసములోనొ, యశాచిత్తినొ, వ్యంగ్యమునందునొ, యర్థచిత్రణ
దో సరిపోయియుండవలయున్ రసేకుల్ తల లూఁచి మెచ్చుగన్.

శా. ఉన్నా మింతటిదాఁక నోర్చుకొని; యేదో చెప్పికొన్నంతలో
 విన్నారా సరి; కానిపక్షమున నా వేశంబు లెట్లుండునో !
 యెన్నాల్లీ దురవస్థ లాదుకొన లేరే? స్వాము !; లిట్లున్ననా,
 డెన్నో మార్గము; లేదో హాయియగు స్థాయిక జూచుకోకుండువే

క. మన కష్ట నిష్ఠురంబుల ,
 మన సంకటములను, మానమర్యాదలనుక
 వినిశించుకొంద, మావలఁ
 గనిపించును వారివారిఘనగౌరవముల్ !

మ. 'ఇది యి' ట్లన్నను నొప్పు తప్పరయువాఁరే లేదు గా ; కిద్దియుక
 గదలీకంటకవృత్తి యహా పెటిగియుక, గష్టంబుగాఁ దోచుటక
 మదిలో నున్నదెమాటలో వెలసె; స్వామ్యం బుంచుకొన్నట్టి బ
 ల్లిదు లధ్వానముపాలు గానియెడ నుల్లేఖంప నే ముండెడున్ ? 7

మ. మనుధర్మప్రతిపత్తితో నెవరిధర్మంబందు వా రున్న — నిం
 క ననావృప్తివృత్తి వహ్నిభయ భూకంప ప్రవాతప్రకో
 వన మారీముఖిరోగ చోర కుజ నోతా తావిశీలివవ
 ర్తనసంక్షోభము లున్నై? యివ్వి గలుగక, బ్రూరబ్ధ మేమయ్యెడిక?

మ. అరయక దూష్య మదండ్యదండనము, దండాద్యదండనంబుక మటిక
 సరకప్రాపక; మాటచేత నివి క్షంతవ్యములుక గావు; సం
 స్కరణీయంబులె యా; సరాజక తిరస్కార ప్రమాదాది దు
 ర్భరదౌర్భాగ్య ముపేక్షసేయుటయు ధర్మద్రోహమేయయ్యెడుక.

తే. ఏమి కలుపు వచ్చి ♦ యా మహాదధిలోన

నేడుపాల్లు గురియ ♦ నేగెదయ్య ?

రాణ మీఱ నతడు ♦ రత్నకరుండైన

నీమొగాన కుప్పునీలై గాదె ?

చ. కనబడి యాశఁ జూపి, ఘనకార్యముఁ జేసెడి వాలకంబుతో

డను వినువీధిలో నలుగడల్ పచరించుచు, నంతలోననే

కనుమఱుఁ గొదు; విట్లగుటఁగదె చిటుక్కునఁ జిమ్మ లేకపో

వునది ? జగంబులో ఘనులపోకడలే యిటులైన నే మగు ?

ఉ. ఉండినమాట యన్న జగమోర్వదు గాని పయోధరంబ ! నిక

గొండలతోడి నేస్తమునకుఁ జత గూర్పగ నిక్కి, నీల్లి, యు

ద్దండత వానిబల్మి గొని ♦ తక్కునఁ గుల్కుచు లోకతాప మె

ట్లుండిన ముంచి వేయు దట; ♦ యుక్త మెఱుంగుదురే జడాత్మకుల్

చ. అనఁదగ, డైన నందు; సమయంబున కక్కఱ దీర్తు వంచు నె

న్నినకొలదికొ బయోధరమ ! ♦ నిక్కెదు, నీల్గెదు, విట్టవీగె; దే

మనుకొనినావో ? నీ విధి; యనంతరమా పతనంబుఁ జూడ; వా

మినమిన లేమి? యామునుఁగుమేలుము లేమి? హితం బెఱుంగుమా

చ. సరనుడ వందు, రేటిసరనత్వమొ ! 'వర్షము స్వామి!' యన్నచో

మరిమెద; 'వెట్లు స్వామి?' యన ♦ యోగము లేదని సాకువెట్టు; దె

వ్వరికిని బక్షపాత మది ♦ వద్దగదా! యటులైన నెక్కడో

కురిసెద వెట్లు? యోగములుగూడియె యక్కడఁ గ్రుమ్మరించెదో !

సీ. నీ యొనర్చెడి కార్యనిర్మాణముచు జూడ
 గంధర్వనగరముల్ ♦ గట్టుచుందు
 నీ విహరించు క్రీడావినోదముఁ జూడ
 గాలిమేడలఁ దిరుగఱచుచుందు
 నీ చేయుపనుల యందొక పొందికలు చూడ
 నేల విడిచి సాము ♦ నెఱపుచుందు
 నీ పన్నగడల యూహాపోహలను జూడఁ
 జపలాత్ముఁ డనుటను ♦ జాటుచుందు

తే. ఎందులోఁ బట్టి చూచిన ♦ నిట్లు లున్న;
 దొక ముడి వడ్డ దెచటనో ♦ యెఱుంగరాదు;
 మిన్ను ముట్టిన కీరితి ♦ మెఱపు మెఱసె
 నబ్బ! యేమందు నీజూడ? ♦ మ్రబ్బకేడ!

మ. ఘనుడా! కాలము మాటిపోయినది; లెక్కంబెట్టుకాలంబు గా
 దని గుర్తింపుము; యిచ్చ వచ్చినటు నేయక బూర్వకాలంబు గా
 దనుకో; నాయకు లేకమైనయెడ నేమై పోవుదో! కాన నీ
 వసుకూలంబుగ నీవనుల్ జరుపుకోవయ్యా ప్రశాంతంబుగ్గ. 25

ఉ. ఎక్కడ నెంత గావలెనొ ♦ యిందుక లెక్కలఁ బాఱజూడు; మా
 లెక్కప్రకారమే దొనఁగు ♦ లేక చరింపుము; పక్షపాతముల్
 ప్రక్కకుఁ జేరనీకు; గుణపాతముగాఁ జరియించుచుండిన
 దక్కిన పుణ్యపాపములు ♦ దైవముపైఁ గల; వింత యేటికి? 26

ఉ. ఏ మనుకొంటివో జలద ! యిచ్చకు వచ్చినయట్లు చేసి కన్
బ్రాహ్మదలంచితేమొ? యది, పాటదు; బాధ్యత యన్నఁ గత్తి
సాము సుమీ ! సమీహితము చక్కఁగఁ దీర్పవలెకా; నియ్యక్తిలో
గోములు గీములు దగవు; గ్రుడ్డిప్రభుత్వము గూడ దేమియున్,

మ. గమనింపం దగు; నీనురాక యెవుడో, గానుండ ముందే ప్రజ
ల్గుముహూర్తంబని శౌరవార్థమయి తాఁళ్లు, రిప్పలు, గడ్డిగా
దము లేరించియు, నిండ్లు వాకిళ్లు క్రొత్తల్ లేపియు గాచియు
న్న, మనస్సుర్తిగ నాదరించినది యేనాడయ్య? నీ వభ్రగా!

నీ. నిల్కడగా నిల్చి యిముసమేక గురియవే!

నీయబ్బసా మేమి యియెనయ్య?

అరితఁ గురిసిన నంతటఁ గురియవే!

నీతాతగం టేమి నీలైనయ్య?

అంతటఁ గురిసిన నదను దప్పింతువే!

నీవారిసా తేమి నిలిచెనయ్య?

అదను దప్పించిన నావలఁ గనరావె!

నీ ముల్లెముడు వేమి నీగెనయ్య?

తే. కానవచ్చిన యట్టులే కానవత్తు

కురియవచ్చిన యట్టులే యురిమి మెఱుతు

చిట్టచిను కుండఁబోవ దిక్కట్టులందు

ఏమి చిత్రవిచిత్రాల స్వామివయ్య?

తే. ఇటుల నెన్నని లేవు? పుక్కిటను బెల్ల
మంగిట కొ విష మను మాట ♦ యర్థ మయ్యె
ఘనులు ఘను లన్న ఘనత యొక్కటియ గాక
యేమి సరసత్వ మున్నదో ♦ యెఱుంగరాదు.

క. ఎక్కడికి ధర్మ మయ్యా ?
అక్కఱపడినపుడు చేయ ♦ నగునది యేమి ?
కక్కుటితి దీర్చుకొనుటా ?
చక్కఁగ యోచించి చూడు ! ♦ సరసుడవు గదా !

క. గగనచరత్వముతోడనె
మిగిలిన సంగతులు గూడ ♦ మే లగున ? ఘనా !
ఒగి నీ వరిగినయెడ నె
మ్ముగనే యుండినను, పొటుకు ♦ పుట్టక యున్నే ?

ఆ. జీవహింస యెవరు ♦ చేయరా దండ్రుగా !
నీకు లేద? యిట్టి ♦ నియమ మబ్బ !
పైరు పచ్చలందుఁ ♦ బ్రాణంబు లేద ?
వ్యాని నెట్లు చగవఁ ♦ బూనెదయ్య ?

ఆ. నిజము పల్కినంత ♦ నిష్ఠురంబేగద ?
యైస మానె; జెపుమ; ♦ అబ్బ ! కొన్ని
తావులందె కురియు♦దే వారు నీ కబ్బ
వెనుకవార ? యమ్ము, వెనుకవార ?

ప. జలదానంబున బతుపాతముననో ♦ సౌకర్యమున్ జూచి య
పుల నీకుండుటచేతనో తుది ఫలంబున్ ముంచి కూర్చుంటనో
జడమైపోయిన దాత్మ నీకు; నికఁ దృష్ణార్థమై చక్కఁగా
జలదానము నొనర్చుకొమ్ము ఘనుడా! ♦ శాంతించు దుర్దోషముల్.

మ. ఒకవేళ గ్రహచారయోగ మది యేదో బాగుగా నుండి యిం
తకు నీ కించుక బుద్ధి పుట్టినను దాన్ న్ సంతనం బేమి? మా
నక యెందో నొకచో జలప్రళయమున్ ♦ గావించువేగా! వలా
హక! యిల్లల్కినమాత్రం బండు గగునే? ♦ యల్లాట తేకుండునే?

శా. ఎన్నున్ ప్రేమమయం జగ తనుటె గానీ, యల్లుండే వచ్చినన్
మూన్నాళ్లేగద ముద్దు ముచ్చటలు? సంభోదా! యిట్లె యుంటచే
త నీవై నను వచ్చిపోవునెడ రోతల్ పుట్టకుండంగ బల్
విన్నాణంబుగ నిల్వ మోచితిమెయిన్ ♦ విశ్వంబు ప్రేమింపగగ.

శా. ధర్మాధర్మము లేమి చూడక ప్రభుత్వం బెట్లు సాగించినన్
మార్కటాడక నోరు మూసికొని యిన్నాళ్లుండే లోకం; విఠక
నిర్మర్యాదముగాఁ జరించినయెడ ♦ నిష్కర్షారూపిత్యపుం
దీర్మానం బొనరింతు రబ్బ! యటుపై ♦ త్రిప్పల్ విచారించుకో. 46

ఉ. అంబుధరా! ధరాతలమునందలి వారి వినిర్మల స్వభా
వంబును జూడు! నీకు దయ ♦ వచ్చిన రాక తొలంగినన్ వ్యదా
లంబన ముజ్జగింపక, తలంగక, నీవ పరాయణం బటం
చుం బెనునాన నుండ సరసంబువుగా! మన నుంప నేర్చితో! 47

చ. వరగుణులైన పెద్దలు సభాస్థలమందున జేరి నిన్నుదా
హరణము పెట్టుకొందురుగదా ! జలదా ! 'వరి కొక్క-వాన, ఊ
వర కొకవానయా?' యనుచు ధర్మము సెప్పెడుపట్ల; నిట్టి నీ
చరితము పక్షపాతపుఁ బ్రసంగములకెడనాడఁ జెల్లునే ? 48

చ. అణకువ తప్పి, తప్పిదము లాచక సేయు మనుష్యజాతి కా
రణముగ —, నై జధర్మము నిరకృతి సేయక, పాయ కున్న యా
త్మణ కృమి కీట పక్షి పశు లతాదుల నేచె దేల ? పెం
వణగగఁ; నిన్ముత్యో గలియు లగ్నికి సమ్మెటపోట ? వారిదా ! 49

చ. వుడిసెడునీళ్లు వోయని ప్రబుద్ధులకేనియుఁ గోర్కె దీర్చు, నె
క్కుడు దుడుకుందనానఁ జెడఁగొట్టినఁ, దిట్టినఁ, గూలద్రోసినక
జెడవడి తత్రప్తిక్రియలపేరిట నేమియుఁ జేయ; విట్టు టుం
డెడి తరుజాతి నేచ నగునే ? తగునే ? మొగిళుల్ నెఱాదొరా !

చ. అడుగవు చేయి సాచి కడ లకప్పులజీవిత మైన, నెత్తిపై
నిడుకొని పోవునంతవఱ లకెక్కడకేనియుఁ బోవు, ద్రోహులే
నడుగులు వట్టుచో శ్రమము లార్చును, హాయిని గూర్చు; నిట్టు ల
య్యెడు తరుజాతిపై సలుప లమెంచెద ! వేమి వివేక ? మంబుదా !

తే. పాడి పంటలపై నిల్చెఁ లబ్రాణిబ్రతుకు !
వానియత్పత్తి నీచేతఁ లబట్టువడియె !
మింట బెట్టని దీపమై లమెలగె దబ్బ !
యొకరిచేత గుఱము కల్లె లమొకరిచేత !

శా. నానాభూతవిదాహకంబగు ప్రచండ గ్రీష్మతాపంబున
నానీయం బిడుచుండ్రుగాడె ! శ్రమ మైనన్ దెచ్చి సామాన్యతే
యానా? యింక భవాదృశుల్ ఘనులు! సేయందగ్గ దేమాను? చు
క్కెనన్ బోయవె యున్నవైన ! నిద్రయేనా ధర్మ? మబ్బప్రభూ !

శా. నీ పుణ్యం బని నేలపాలయి, యటన్ నిల్చుండగా లే, కథో
భూ పాతాళము లంటిపోయెడి జలంబుం దెచ్చి పానీయశా
లా పుణ్యస్థలి కుద్ధరించి పరమాప్లందంబు చేకూర్చు మా
వ్యాపారంబును జూచియైన ఘనుడా ! వర్తింపరాదో యికన్ !

మ. పగ లంతంతకుఁ దగ్గి చండకరుడున్ బ్రఖ్యాతిగా మిత్రుడై
తగున ట్లీ వమృతంబు వోసి, తిటమీదన్ బాధ లే దంచు న
మ్మిగతో నుండ ఘనుండ ! తాప మొకటన్ మెండైన కాలాన నెం
తగ భీష్మించెదవోయి! యెవ్వరి నికన్, నమ్మంగ నొనోగదా! 55

మ. వలపుల్ వడ్డికిఁ బాఱగాఁ దగిన దాంపత్యంబులో మేఘుడా !
కలకల్ పుట్టగరాదు; నీ వొకటఁ జుక్కల్ చూడ, నీభార్య చం
చల యన్ పేరు వహించె; మీవలని వై, వమ్యంబు లిట్లాటగా
వలయున్ లోకములోనివారిగతులున్ భంగంబులై పోయెగా !

శ. జనకునిపైకి గత్తి గొని సాగుట ధర్మము గాదు చూడు! పా
వనకరుడైన సూర్యభగవానుడు దివ్యకరంబులన్ నినున్
మిసమిన దేహ మంట, నుపమింపగరాని మహేంద్రచాపమున్
గొని యెదిరించి నిల్తువా! ఘనుండవు పో యెటువంటిచేతకేక.

సీ. ఉన్నప్పటికి శూన్య ♦ మన్నును నాకాశ
 మెట్టికోపంబుఁ జూపెట్టఁ బోదు
 త న్నెదిరింపక ♦ యున్న మహాబలుం
 డేయుపప్లవమును ♦ జేయఁబోడు
 త న్నంటుపలుపక ♦ యున్నచో శుచిదేవుఁ
 డేయుపద్రవమును ♦ జేయఁ బోడు
 కాలితోఁ దన్నినం ♦ గాని త్నమాదేవి
 యే యనరంబును ♦ జేయఁబోదు

తే. సరసుఁడవు, చల్లఁబఱచెడి ♦ స్వామి వనుచుఁ
 బొగడుకొలదిని మిన్నంది ♦ భూమిమీఁద
 బడుటకును ముందుచుండియె ♦ కడిది తొట్టు
 లేటికో చేయుదువు నీవు ♦ నీటిసామి !

58

చ. విరుదుల కేమి తక్కువలు ? ♦ విజ్ఞత చాలని మా కపిశ్వరుల
 వరుసగ జీవప్రపదుఁడు ♦ వారిదుఁ డంచు సమాససంపుటీ
 కరణమునందుఁ గూర్చి రది ♦ గన్గొని గర్జిలుచుందు పీఠ్య నే
 విరుదములై న నెప్పు డవి ♦ విల్వకు వచ్చునో చూడు ముంబుదా !

తే. మానసంబున నానందమగ్ను మగుచు
 మైమఱపు గాంచు పరమహంసప్రజంబుఁ
 జెదరి పాటుగఁజేయు నీచేత ఘనుఁడ !

స్వాధ్యాయ మెటు లబ్బునయ్యె ? యెవ్వారికై న.

60

ఉ. దుష్కరమైన దేమి ? పలుతోయములకొ ఘనకార్యజాత మా
విష్కృతి నేయుచుందు నని, పెద్దయు గరిలుచుందు; గాని యా
పుష్కలకీర్తి నిల్వకొని, పూజ్యత గాంచితె ? హెచ్చుతగ్గులకొ
శుష్కిలుచున్న లోకమును, జూచితె ? చూచి చరించితే ? ఘనా !

చ. చెలిమికే జిక్కి, లోబడి విశేషముగా జరిగించు రాకపో
కలవలనకొ రగుల్కొలుపు, గాలికి నాడటిమంట లేచి న
ల్వలకుల నెల్లచో బురములకొ దహించుచు నుండ నే
వలనునకొ జూచి యోర్చెదవు ? వారి నడంపకయే ఘనాఘనా !

కా. నీకన్నకొ మునుముందె మాగణకు లస్తేషించి సీచర్యలకొ,
సాకల్యంబుగ వ్రాసిపెట్టుదురు పంచాంగంబులకొ; నీవునుకొ
సాకర్యం బని వారివ్రాతలకు, తూచా తప్పనీ వైతి; కా
నీ కష్టంబులకొ జూచి దిద్దుకొనువా, రేరయ్య ? ధారాధరా ! 63

క. ఒకలెక్కవద్దు నటు నిటు
గికురించిన నెవరు దానికీటు కెఱుగుదు ? రిం
తకు మా దైవజ్ఞులు నే
రకపోయిరి; యిపుడు నిన్ను, రాచిన నేమా ?

64

ఉ. వచ్చిననాటిప్రేమ చనవచ్చిననాటికి దక్కకుండఁ బై
పెచ్చుగఁ దిట్టి పంపుటకు, వీ లగునట్లుగఁ జేసిపోవు; దే
తచ్చరితంబుఁ జూడ నుచ్చితజ్ఞత చాలినయట్లు లేదు; వై
యచ్చరయోగ ముచ్చియు ఘనా ! యుచితజ్ఞత లేకపోయెగా !

చ. విష మమృతంబు నీకు నొక పేరిటివే యగు; నందు భేద మ
న్విషయము లేదు; వేత్త వగు + నీ కది చెల్లెడుగాక; మూఢమా
నుషజగమందుఁ జెల్లదు; పశుల్ చెడునే నమృతంబె పోసినా
విష మయి తోచు; గానఁ గను పెట్టి మెలంగఁగదోయి వారిదా

క. అనవలసి యంటిఁ గానీ

నిను మించిన దాత గలఁడె? + నీరదముఖ్యా!

కను గలిగి నడుచుకొనవలె

సనునదియే యిందు ముఖ్య + మని యెంచు నుమీ!

తే. కాలవరము గురిసి ముక్కాటు పండి

భోగభాగ్యాలతో జనుల్ + పొదలుచుండఁ

గనులపండువుగాఁ జూచి + జనులఁ బ్రోచి

ముఱిసిపోవచ్చుఁగద? నీవు + మొయిలుతేడ!

మ. తగిన ట్లింత కొకండ వీ వుభయమధ్యస్థుండవై యుండఁబ

ట్టిగదా జీవజగ త్తటం చొకటి పుట్టె! నీవె లేకున్నచో

దిగిరా నేర్చునె జీవకోటి భువికి? + దివ్యాబ్జ! యిట్లాట

జగదుత్పత్తికి నీవ మూల మని ప్రస్తావించె నామ్నాయము.

మ. ఘనవంశంబున జన్మ మందితివి, ప్రఖ్యాతంబుగాఁ బేరుతో

ఘనుఁడై పోయితి, వత్సుదారతను నీకంటెఁ ఘనుం డెవ్వ? +

వృని కబ్బె సురసార్వభౌమపదనే వాభాగ్య మోమేఘ! యెం

తని వర్ణింపఁగనొను నీఘనత? వాచాతీతమై యొప్పుఁగ.

మ. అమృతాత్ముండవు, జీవనప్రదుండ, పుష్కలతాపసంహారి, వై
 స మతేమయ్యెదు? తిట్లపా లగుదు వశ్శాన్యంబుగాఁ గాలదో
 షము సంధింపఁగ నట్లు లిట్లు లగుచో; సశ్శార్గ! యేమైన ధ
 ర్మముకై పాల్పడువారి కట్టిగతియే ♦ ప్రారబ్ధ మోచుండుఁగా! 76

—: ఇంద్ర :—

అ. ఏమి సేయలేని ♦ నామనస్సే యెంతో
 కరఁగిపోవుచున్న ♦ తరుణమందు
 నీమనస్సు కరఁగి ♦ నీటు గాదే యింద్ర!
 వాడిపోవు పైరువంకఁ గనవో?

క. సామృసిలు పైరు గని మే
 ఘమ్ములఁ బంపంగరాదో? ♦ ఘనవాహా! నీ
 సా మేమి పోవునయ్యా?
 యిమ్మహి చల్లంగ నుండఁనీయఁగరాదో?

క. చేకావలి సై దోడులు
 నీ కగ్నియు ధన జలాధిపతీలు! నై నన్ . .
 లోకమున కన్న మిడవో
 పాకారీ! యెంతెబిరుదు ♦ వడ్డసితివయ్యా?

చ. బుధ కవి చంద్రు లుండి, గురువుంగవుఁ డుండి సమస్తబాధ్యత
విధులను జక్కదిద్ది నడిపించుచునుండ, కుజన్మ మందులం
దధమపదవ్యవస్థ లిడి ♦ యర్హత సత్పథగామివై ప్రభా
సిధి వయి వెల్లువండు గ్రహనేత ! యిటై దురవస్థ లేటికో? 86

మ. గ్రహచారంబు సరేని పట్టినది బంగారంబుగా సాగు; ఆ
గ్రహచారసితి చాలిరానపుడు బంగారంబై మన్నయ్యెడిక;
గ్రహరాజా! శుభయోగసంఘటనలే ♦ కల్పింతువానే నవ
గ్రహదోషంబు పానంగ నేల? యటు సారస్వంబు వీక్షింపవో!

మ. అనివార్య ప్రతికూల శూల పరిఘ ♦ వ్యాఘాత గండదు లు
న్నను, ప్రీతి ధ్రువ సిద్ధ సాధ్య శివ పూర్ణ బ్రహ్మ సౌభాగ్య శో
భనవృద్ధుల్ గల శుభ్ర వజ్ర ధృతు లొప్పంగా సుయోగంబు లె
ల్లను నీపాలిటి వాట నెల్లశుభము ♦ లల్లింపరాదో? రవీ! 86

మ. *సరి, మందేహులదాడి పెల్లడరి యేచక్షసాగఁ దచ్చాంతికై
పరమార్థప్రతివత్తి మంత్రయుతి నప్రాప్తప్రహారంబుగా
వరునన్ నీప్రభ వెల్లజేసెద; విటై ♦ వర్తిల్లునీ వోప్రభా
కర! నిర్మూలము నేయ వేటికి జగత్తామప్రకామసితుల్? 87

మ. రవితేజస్సురణానురూపమునఁ బరస్వండు వర్షించు నం,
చవలన్ బంటలు పండు నంచు శ్రుతివాక్యం బుంటచే నమ్మియుం
డ, విశేషించిన యెండవేడికిఁ గొఱంతుల్ గానరా; వింక మీ
దివిశేషంబులు దానికిం దగినరీతికై గల్గ వేలా? రవీ! 88

* మండ + ఈహం అనియు. అప్రాప్తప్రహారంబుగాన్ - ఆప్ + ప్రాప్త - అనియు,
తా ఎతా ఆపో వత్త్రేభూత్వా అని శ్రుతి.

శా. అస్తోకంబగు సత్ప్రచారమున దిశ్యంబైన సారస్వతుం
 బ్రస్తావం బెట్టులైన నీరసత మీఁక రాదుగా! అర్క! నీ
 *హస్తాలంబన ముద్ధరించు ననగఁ న్యావత్ప్రసక్తిఁ ఘన
 ప్రస్తావంబె వికల్పమైనయెడఁ బ్రాశస్త్యం బింక నెట్లజ్ఞేడుక?

మ. జలజాతాప్త! గురుండు మూలఁ బడియింక ♦ జక్కఁ ధనుర్ధారిఁ
 నిలిచెన్ నీయిరుదండఁ, భార్గవుఁడునుండఁ భాతృరాజ్యాప్తుడై
 చెలఁగెన్ సోమజుఁ డరలబిఁ—నగుటఁ ♦ సింహాసనముండవై
 యిలలో వారిప్రయోజనంబులను హాయిఁ గూర్చవచ్చుంగద

ఉ. నీ వుదయింపఁబట్టి మహానీయ! జగంబున కింతమాత్ర మే
 దో వెనువెంట దిక్కు దెన ♦ దోచెను గాక, నిజోచితంబులొ
 దేవ పితృక్రియాదులను ♦ దీర్చగ నయ్యెడుఁగాక, లేనిదో
 నేవరునక దమం బతిశయింపఁగ రూపతి యుందుమోగదా! !

ఉ. పుట్టిన గిట్టినక బరమమోదముగా నొకదిక్కు చూపువాఁ
 డెట్టి మహామహుం డనుచు ♦ నెన్నవలె? దిననాథ! నీకెపో
 అట్టిప్రతిష్ఠ దక్కెను; సమక్షము దప్పినవేళఁగూడ నీ
 పెట్టిన దీపమేగద! ప్రవృత్తికి దారకమై వెలింగెడుక!

* హస్తకార. అనగన్ + యావత్ప్రసక్తిన్ అనియు, అనన్ + కవ్యావత్ప్రసక్తి! అనియు. హస్త చితార్థం కవ్యా. ప్ర + అప్యంబు = ఉదకముచే లభిం దగినది యనియు.

శా. 'అగ్నే రాప' యటంచు వేదము శ్రుతంబౌ; విశ్వభూతంబులు
 లగ్నం బైనవి యష్టరూపములు; గల్గింబోవునే యింక ను
 ద్విగ్నత్వంబు త్వదాప్తి యున్న ? జగతిఁ ♦ వేధింప నీ కిచ్చయా
 లగ్నిస్వామి ! యవృష్టిదోష మన నెఱ్ఱె? నీవ చేపట్టినా? 10

ఉ. వాసిగ గౌరవంపుటల వాటులు నేరిచి మంచిమంచి య
 భ్యాసము లాత్మతారకము ♦ లంచుఁ బ్రియంపడియుండ సన్నిహ
 త్రా ! సహియింపలేక పొగఁ ♦ ద్రావను నేర్పితి వార ! యీ దు
 భ్యాసము మాజనంబునకుఁ ♦ బట్టునె ? నీ వటు ముట్టకుండినా.

సీ. కుజనులసంగతుల్ ♦ కూడియుంటనె గదా ?

ఘండవపనమునే ♦ గాల్చివై చె !

ధర్మవిద్రోహుల ♦ దౌష్ట్యము గని కదా ?

ఊరును బేరు లేకుండఁ జేసె !

శాంతసప్రీతి ♦ జరుపనౌ సని కదా ?

పాతాళగంగనే ♦ పైకిఁ దెచ్చె !

అర్థివారలను గా ♦ దనరా దనియె గదా ?

వరకరుణ సుభద్రకరముఁ బూనె !

తే. సరసుఁడై యిల్లెగా ధనంబయ్యుండు వెలసె ?

నీవు నాపేరివాడవై ♦ యేమి ఫలము ?

చేసినది యేమి ? యేదేని ♦ చేసియున్న

నవని కగచాట్లు రానేల ? ♦ యగ్నిహోత్ర !

ఉ. కోణము నేలు స్వామి వనుకొన్నను యోగము మంచిదై జగ
త్స్వామిపదంబు గొంటి; విటులయ్యును జీవన మిచ్చుదాతయు
గ్రాణము కొల్లగొట్టెదవుగా ! యిటు లై గద ! ద్రిమ్మరీడవై
నాణెపురూపు లేక చెడినావు ప్రభంజన ! సోకుదయ్యమై. 107

ఉ. ఏది యెటున్న గాలిదొర ! యించుక చూడు ! ఘనుండు నీలః
తాదుల సంతసంపఱచి, నంత ఘనుం ! డటువంటివానిపై
నా దుడుకుల్ దుమారము ? లిఁటై గద నిన్నలపావజాతి యె
చ్చో నిగమింగుటల్ ! ఘనులజోలికి బోయిన శ్రేయ మబ్బునే

చ. అనిలుడవై న నీకు నిలయం దధికార మొసంగినట్టివా
రిని ననబోలు ! నిన్ను గదిరించిన నేమగు ? బెత్తనంబు వ
చ్చినయెడ దానివాని కది ఁ చెల్లును; భూములు బుట్ర లేమి య
డని ప్రభులా ? విచారణ యొనర్చెడి స్వాములు ? మాతరిశ్వుడ

—: కుశేర :—

శీ. మనుజుధర్ముడు గదా ! మనుషడా ? యని యన్న
నరవాహనుం డయి ఁ పరగుచుండె
సార్వభౌమస్థితి ఁ చక్కనాగడ ! యన్నఁ
దిరిపె మెత్తెడి మిత్రు ఁ నరయడయ్యె

సీ. ఒకడు సురాధిపుం ♦ డొకఁ డంటరానివాఁ

డొకయిర్వ రిటువలె ♦ నుండువారు

ఒకడు వ్రాణముఁ దీయు, ♦ నొకడు నెత్తురు ద్రావు

నొకయిర్వ రీభంగి ♦ నొప్పువారు

ఒకడు జడస్వామి ♦ యొకడు సోఁకుడుదయ్య

మొకయిర్వ రీరీతి ♦ నొనరువారు

ఒకడు మానిసి నెక్కు ♦ నొకడు కాటికే ద్రొక్కు

నొకయిర్వ రీగతి ♦ నొదవువారు

తే. తఱచి నాల్గుమూలలు కన్ను ♦ దెఱచి చూడ

ద్వంద్వపరిపాలనం బిట్లు ♦ తగులునడియె !

దిగ్విదిక్కుల స్వాము లీతీరు గాఁగ

వరి కేఁగఁ జెప్పికొనవలె ♦ నవనిగోడు ?

11

— :: జేష :: —

ఉ. రక్షణ కర్తృత్వా పరికరంబు కరంబున బిగ్గఁ బట్టి దు

ర్భిక్షపు దేవలోకమున ♦ వేలుపుస్వాములు ద్రోహ మేంచి, స

ర్వక్షమ మైన మాక్షితిని ♦ బాములపా లొనరింపకున్న, దు

ర్భిక్ష మటన్న శబ్దము సుభిక్షజగంబునఁ బుట్టనేర్చునే ? 11

4. తామ ప్రపంచ మేలుటకుఁ ♦ దాళుదు మం *చధికారులై ప్రజా
స్వామికమైన భూమికి శుభం బొడఁగూర్చకాదే ? దేవతా
స్వాములు గబ్బిలాల్లుడుల ♦ బంధితులై పడియుండి ! రై న నే
దో మరియుదఁ జూపి మన ♦ నుంచి భజించు ప్రజా దలంచిరే ?

నీ. ఒకఁడు కొంపలు గూల్చు ♦ నొకఁడు కొంపలు గాల్చు
నెవ్వరిదరి జేర ♦ నేమి ఫలము ?
ఒకఁడు కొంపలు ముంచు ♦ నొకఁడు ప్రాణముఁ ద్రుంచు
నెవ్వని నమ్మిన ♦ నేమి గలదు ?
ఒకఁడు బిచ్చము నెత్తు ♦ నొకఁడు వేండ్రము నొత్తు
నెవ్వనిఁ గొల్చిన ♦ నేమి యబ్బు ?
ఒకఁడు నిశాచరుం ♦ డొక్కఁ డగోచరుం
డెవని నేవించిన ♦ నేమి యొదవు ?

తే. ఎవ్వరిని జూడఁబోయిన ♦ నేమి చెప్పఁ ?
బట్టు వట్టిన నట్టేటఁ ♦ బుట్టి ముంచు
స్వాములే యెరి !; యిటువంటి ♦ వారలంట !
జగము లన్నిటిఁ బ్రోచెడి ♦ స్వాములంట !!

116

ఉ. పస్తలం నిస్తు లుండి, పెను ♦ బాధలతోఁ దల మున్నచుండి, ప్రా
ద్దస్తము కుండుచుండి, కుములారుచుఁ గూలుచునున్నవారి వ్య
త్యస్తపరిస్థితుల్ మనసుఁ ♦ దాడవ ? తాకిన, నట్టివాని వి
ధ్వస్తము నేయుశక్తి కొఱఁతలబడెనా ? యిఁక నేమి దేవతల్ ?

సీ. భువనమోహను మనోభవుని మాడ్చిన స్వామి
 రుద్రుడా ? చేపట్టి ♦ ప్రోచువాడు !
 శతమన్యువై సురసామ్రాజ్య ముడిసిన
 పాకారియొక్కొ ? కాపాడువాడు !
 ఉన్న యీమిరిగూడ ♦ నూడ్చివేసెడు చండ
 భానుడా ? తాపంబు ♦ వాపువాడు !
 భువనాధిపత్యంబు ♦ పొందియు ముంచువా
 రికి నాయకుడ ? యుద్ధరించువాడు !

తే. ఎవరిగతి వారిదేగాక ♦ యెంచిచూడ
 నాదుకొనువారు లే; రట్టు ♦ లాశపడుట
 మూల్లు దీసి కొట్టడచిన ♦ పోల్కి యగుట
 నన్యులను బట్టుకొని ప్రాచులూట తగదు.

118

ఉ. గట్టిగ నిల్చి కాతు మని ♦ కావక పోవుట గాదె ? వేలుపుం
 జెట్టులు తాళ్లు రప్ప లయి, ♦ చెట్టులు చేమలు గుట్టలై యెటన్
 పుట్టల విట్టలందుఁ బడిపోయిరి ! పోవకయుందు రేమి ? చే
 పట్టిన కార్యభారమును ♦ బాలనసేయ కుపేక్ష చేసిన్ !

119

శా. నేతృత్వంబునఁ జాల దిట్ట లని యన్వేషించి మున్ బ్రహ్మ యే
 దో తంటాల్పడి లోకపాలనమహోద్యోగంబు చేకూర్పఁ, ద
 ర్వాతఁ జక్కఁగ లోక మేలరయి; రీపాపంబుచేఁ గానిచో
 భూత వ్రేత పితాచ రాక్షసులుగాఁ ♦ బుట్టంగ నేలా ? సురల్.

120

ఉ. మానవులైన నెట్లయిన ♦ మార్తరు, కూర్మరు, చేర్తు; రింత కే
మైనను దోడుదొంగ లయినందున దొంగకుఁ దేలు గుట్టిన
ల్లెను; మహానుభావులు మహామహిమాంచితు లన్న వేల్పులుక
దీనికె పాలుపడ్డ నిత ♦ దేనికి నేడ్వవలెక జగంబునక? 12

ఉ. ఇంతగ మీకుఁ జెప్పవలెనే? సమయజ్ఞులు గాని మూఢులౌ
సంతటివారలా? శివశివా! యటు లాడఁగరాదు; లోకవృ
త్తాంతము లాకళింపునకుఁ ♦ దాకెడి స్వాములె; కాని యింతకే
సంతస తప్పెనో యెఱుక ♦ చాలని మాంద్యము గప్పె మీయెడక

సీ. మధుపానమత్తులౌ ♦ మలీనాత్ములకునైన
నాతిధ్య మొసఁగు గాఢస్థగరిమ
పక్షపాతము గల్గు ♦ పక్షులకైనను
నాశ్రయ మొసఁగు నౌదార్యవరిమ
మిత్రునేక సహించి ♦ మిడుకనివారికేక
సంతాప మార్చెడి ♦ సహనశక్తి
ఫలభంగ మొనరించు ♦ పలుగాకులనునైన
గాచి ప్రోచు పరోపకారపరత

తే. అదిగా ధర్మసూక్ష్మముల్ ♦ స్వానుభూతిఁ
జాటి చెప్పెడి తరులతా ♦ జాతి నైన
జూచి నిజధర్మ నిర్వాహ ♦ సూక్ష్మములను
దెలిసి వర్తింపరాదొహో ♦ త్రిదశులార !

ఉ. బాడబుఁ డన్యతారణము ♦ ప్రామగ, నొడ్లధనంబు వట్టి, తక్
గూడిన వారి పాపమునకుఁ దగు నిష్క్రమి చూచి చేసికొ
జూడక పొట్ట నించుకొనుచుం గద ! యింతకుఁ దా నధోగతిక
బాడయిపోయెఁ దేజ నుటి; ♦ పాపము ! సింధుపతీ ! యెఱుంగవే ?

మ. మహితానంతపదప్రపత్తి గల సన్మార్గండు శుద్ధాత్ముడు
స్వహితార్థాభినివేశుడౌ ఘనుడు తా ♦ నీవారిదానప్రతి
గ్రహముక జేకొని చుచలాత్ముడయి కర్తవ్యములం దజ్ఞుడై
బహుహిష్యంబున *నీతిబాధ లొనరింపక సాగె సింధుప్రభా !

సీ. త్యాగభోగంబులు ♦ దై వారంగా నింత
జీవనాధారంబు ♦ చెలగుచుండె
సత్పాత్రదానంబు ♦ సార్థకంబుగ నింత
ఘనుల నారాధించు ♦ ఘనత గలిగె
బాడబసంతృప్తి ♦ పరమార్థముగ నింత
అమృత మ స్తమభాగ్య ♦ మమరియుండె
కోరి చేరినవారి ♦ కోరిక మీఱగ నింత
రత్నరాసులయ్యాచి ♦ రాణ మెఱసె

తే. గుర్తుగా లోకరక్షణ ♦ గుణము లెల్ల
ముద్రపడి నిల్చె నీలో సముద్ర ! నీకు
వశములే గద ! భవనజీవనము లెల్ల
గఱపు కాటకమ్ములు నేల ♦ గలుగవలయు ?

—: బ్రహ్మ :—

ఉ. సృష్టి మూలకారణుడ ♦ వీవకదా ! యిడ దానిలోని యు
త్సృష్ట నికృష్ట సంగతుల ♦ కెల్లను గర్తవు నీవకాదె ? ని
ర్దుష్టముగానె సృష్టి యొకరూపునఁ జేసినఁ జేయవచ్చుగా;
కష్టము లేదో యేము ! వెలయింతు వసంగతముల్ పితామహా !

ఉ. మంచి నె యుంచి, చెడ్డ యనుమాటనె పూర్తిగ సృష్టిలోఁ దొలం
గించిననాడు కాదని యొగిం దల ద్రుంచెడివార లుందురే ?
యొంచకపోయి తావిషయమే; యదియే యొక టుండియున్న నా
హించు విరించనా ! జగతి ♦ నెంతటి పూజ్యత నీకుఁ గల్గునో !

—: సర్వేశ్వర :—

శా. నీదేవత్వము మా మనుష్యతయు రెంటికొ బోల్చినన్ భేద మే
మో దీపింపదు; నీవు చేత నయి, మేమో చేతఁగా కుంటి మా
రా దార్భాగ్య మణంపలేక; బలి ! సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వర
త్వాదుల్ నీ కొనఁగూడి యేమి ఫలమయ్యాయొంక ? సర్వేశ్వరా !

శా. నీకుం గల్గినశక్తి మాకుం గలదేనిన్ మేము నీరీతిగా
నాకుం బోకయు నంటకుండునటు నేయం జూతుమా ? యింతకున్
లోకంబందున నంటుకొన్న చెడుగుల్ ♦ వోకార్చి యత్యుత్తమ
ప్రాకట్యంబుగ మంచి యెంచె నెలకొల్పిన్ జూడమా యీశ్వరా !

—: సవనాయక :—

మ. ప్రతియంశంబు గుణించినన్ గ్రహములారా! చిత్రమన్నించు! మీ
గతులారా? వక్రగతుల! పరస్పర విలోక స్నేహ శత్రుత్వ సం
గతులారా? లోకవిరుద్ధముల! పయిని మీకర్తవ్యమా? లోకసం
తతి బాలించుట! యింక నెట్లు సుఖముండునో నేర్చు మీయేబుడిక

ఉ. మానితమైన ధర్మము క్రమంబుగ నల్లెను, నీతి దప్పె, ని
ష్ఠానియమంబు లూడె, జవనత్వము లాటెను, స్వేచ్ఛ మీటె; ని
ష్ఠ నిఖిలంబునున్ గ్రహములారా! యయోమయమయ్యె; నింతకున్
మీ సవనాయకత్వమున మేల్లిటు చేకుటె; నేమనవలె? 14]

మ. భయభక్తుల తలుగై న, స్వేచ్ఛయని, వ్యాపారంబు సర్వంబయో
మయమార్గంబును బట్టిపోయినది; షేమస్థైర్యముల పంట లుం
డియుఁ బాడె నవి; పచ్చికాటకము పీడింపంగ సాగె; దయా
మయులన్ స్వాము లెవారలేని యిడుమల మాన్పింపరై రేలొకో!

మ. నియమాచారము లుజ్జగించి యెవరేనిక మేలు మేలం చయో
మయమార్గంబున బోవువారె యయి; రీమాడ్కిన్ బ్రవర్తిల్లుఁ
టయిగా! లోకము వ్యాకులంపడుచుఁ దిండిక దీరముగా గాన కెం
తయు గోడాడెడు! నింకమీఁదయిన సన్మార్గుల్ విచారించుకో!

* అయోమయమార్గము = ఇసుపచారి యనియు.

† మేలు మేలు = మెయిల్ ప్రియన్ అనియు.

మ. కలికాలం బిది, కాననే యిటువలెన్ ♦ గాలంబుడన్ గాని యె
దులనై నన్ మును ధర్మకాలమున నీ, దుర్భిక్షదౌర్భాగ్యముల్
గలవే? యందురయేని, వట్టి దది; యేకాలంబునందేని వీ
రలెగా! పాలకు? లెట్టు లుండ విక పీఠతామసంక్షోభముల్!

సీ. మున్ను విశ్వామిత్రమునిచేతఁ గుక్క-మాం
సమును దిన్నించిన ♦ సమయ మేది?
పచ్చికాటకము దీర్ఘగ నాఋష్యశృం
గముని నర్పించిన ♦ కాల మేది?
దుర్భిక్షవేధ సక్తుప్రస్తుడై న వి
ప్రోత్తముఁ డుండిన ♦ యుగ మదేది?
తామసీడిత హానిగణమును గౌతముఁ
డాదరించిన కాల ♦ మద్ది యేది?

తే. ఊరకుండక యనుకొంట ♦ యొకటె గాని
యెప్పుడై నను గ్రహచార ♦ మిదియగాదె?
కలియుగంబై న మఱియొక్క ♦ కాలమైన
వక్రగతులను దీర్ప నె, వ్యారితరము?

145

మ. గ్రహయోగంబున *నగ్రవర్ణలయి చక్రకన్ వెల్లి, సత్కార్యని
ర్వహణప్రక్రియలన్ సురాసుర గురుత్వం బంది కూడన్ మహా
మహుడౌమిత్రుఁడుకూడిరాగనెయటన్ ♦ మాధ్యంబుపాలించుచు
మహాహా! యొక్క శుభంబునేయరటయ, య్యాచార్యు! లింకేమగున్?

* అగ్రవర్ణము = మంచితాంతి గలవా తనియు, బ్రాహ్మణగ్రహము లనియు.

--: ప్రభు :--

మ. ప్రభుధర్మంబు ప్రజల్ ప్రజల్ ప్రజలధర్మం బొక్కటం జక్కగా
నుభయుల్ పాలన జేసికోగలిగి తా + మున్నప్పు జేమాత్రమే
సభ యారోగ్య సఖాయు రథముల దై + న్యం బుండునే? యింత కా
శుభయోగంబు ఘట్టిలదాయె! ; నిక సంఘోభంబు లేకుండునే?

ఉ. వేరులువోలె దొడ్దొలుత + శ్వేతముఖుల్ మెలమెల్లఁ దూటి భూ
పారము నెల్ల గుంజకొను + స్వాములుగా గడిచేర, వారివ్యా
పారమే నేర్చి మాప్రజలు + పాపము పుణ్యము లేక పూర్తిగా
మారి; రిట్టె గదా! ప్రభుల + మాదిరియే ప్రజ లన్న నానుడుల్.

ఉ. కాలముమీఁదఁ ద్రోసి, వెనుకఁ దెరచాటున నాటలాడుచున్
జాలును మూల లేని వరుసన్ బరుసంబుగ నిచ్చవచ్చిన
స్థేలుబడిన్ దెమల్చు, చెవఁ రేమయినన్ గను లెత్తి చూడఁ బ్రా
ల్యాలెడిస్వాము లేర్పడ - సమస్తము వ్యస్తము గాక యేమగున్?

మ. మనుమార్గంబును దప్పఁ దీసి, యనువొఁమార్గాన నంబేద ల
నొకనున *ట్లక్కడ జాతిపద్ధతుల నున్నూలంబు గావించి శా
సనముల్ నేయు ప్రజాధికారు లిల నేచన్ గంచెయే చేనుమే
సినయ ట్లయ్యెడుఁగాక, యెట్లగుఁ బ్రజాక్షేమంబు దేశంబునన్ ?

* అక్కడ + జాతిపద్ధతులన్ + ఉన్నూలంబు గావించి అనియు, ఆ + కడజాతిపద్ధ
తులన్ + మాటలంబు గావించి అనియు. ప్రజా + అధిక + అరులు అనియు.

కా. సంధ్యా సాక్షి జపాగ్నిహోత్రముల నుత్సర్జించి, నానాట గ
 రాంధ్యం బొప్పగ వేదశాస్త్రముల ముగ్యాదల్ దిగంద్రావి, దు
 స్సంధ్యాలోచనలై ద్విజాతులు యథేచ్ఛార్థులై వర్తిలక్
 వంధ్యత్వం బొనగూడ కేమగును దీవ్యస్మృతతంత్రాళికే? 156

మ. అనుశాస్నక్ బరమాదృశతంబులగు చర్యల్ గాననాచుండు మా
 జనసంఘంబున!; నేడు చూడుడు! గుణజ్ఞత్వంబుతో మున్ను; చే
 సినవా రుండిరో లేరో! యిప్పుడొ యవిచ్ఛిన్నాగ్నిహోత్రాలు పె
 టినవా రెందటో! సాక్ష్య మిందులకు బీడీల్ నీగ రేల్లెనుడి! 157

కా. ఏనాఁడో యొకతప్పు చేసినని గాఁదే? మాఘుల బ్రహ్మకెం
 దేనిక బూజలు సున్నచుట్టి; రది యట్లే యుండ, నేస్వామికే
 సీనా డొక్కరు బూజనేయమికి దప్పేమైన లేకున్నచో
 ధ్యానావాహన పూజనాచులను మానక గారణం బేమగుక?

కా. పాతిత్యసితిపాలు కాదగని మాస్వాముల్ స్వధర్మచ్యుతిక
 జాతిభ్రంశము నొంది పాడయిరి; స్వచ్ఛందప్రవృత్తిక విమ
 రాతీతాక్రమచర్యలక బడిరి; జిహ్వగుహ్య సంతృప్తికై
 సీతిక నేమము నుజగించిరి! యింకక ధ్రువంబెటుల్ చేకుఱుక?

ఉ. మాదురదృష్టమే మము సమస్తవిధంబుల గూల్చు; వేదికా
 వేదము లుద్వసించిన ప్రవీణులు బావనస్వాము లైరి!; మ
 ర్యాదకు దావులేని విషయంబులకు దెగ సాహసించి!; శీ
 మాదిరి గాలబడ్డపుడు, మంచిగతుల్ జగమందు గలుగనే? 160

—; కాలము :—

అ. వావివరుస లేక ♦ వర్తించు ప్రజ లింక
 బూర్తి ప్రబలకున్న ♦ పూర్వమందె
 కటవు దెచ్చిపెట్టి ♦ కాటించె దేలోకో
 కాలపురుష! నీగుం ♦ గ్రహము లేద?

164

క. తనకాంత తనకె కాపుర
 మొనరింపగవలయు ననుటయున్ మొఱుటని హే
 భం జేసి ముఱియుకాలము
 కనవచ్చెనె? కటవు లిట్లు ♦ కాలబడంగఁ!

165

చ. పదుగురియావనుబు ఫలవంతము చేసిన ముద్దరాండ్రు న
 ల్వదియవయ్యేటం గొంజిఱుత ప్రాయములోపల బెండ్లికూతులై
 వదలినదాడ నేలుకొను ♦ భర్తల గుత్తకుం దీసికొన్ శుభా
 స్పనమగు పెండ్లివేడుకలు ♦ వచ్చినవా మఱి? తొమ మేర్పడఁ!

మ. మనభిడ్డల్ మనవారలున్ మన మనక ♦ మర్యాదగానున్న యీ
 మన శబ్దంబును భార్యతోఁ గలిపి సంభాషింప నెందుండి వ
 చ్చునో యావేశము! కత్తినూర్పు; నిటులొఁచున్ మానమర్యాదలుం
 డిన యీభారతభూమిపై నదియు మన్నింపంబడఁ లేదుగా! 167

తే. ఒడిసి క్రొంగొత్త తలపోత ♦ లూరుచుండ
 గాడి మాఱినపశువుపొంకింబు గాఁగ
 జేయి మాఱినకొలదిని ♦ శ్రేష్ఠ మనుచు
 శ్రీల పదియించుకాంబు ♦ చెల్లె నేమి?

168

—: సంతతి:—

శా. మీకున్ మాకును దప్ప దెప్పటికి; దాల్చిన్ బూని మీమాపనుల్
 సౌకర్యంబుగఁ జక్క-దిద్దుకొనుచున్, సౌఖ్యంబుగా నుండ; మే
 లా? కార్యణ్యము? కల్మషశయము?; లభ్యోన్యంబుగానున్న చో
 లోకజ్ఞేయము రెండుపక్షములఁ జెల్లున్ జూడుడా! దేవతల్. 173

శా. మీమర్యాదలు మీరు చూచుకొనుచున్, మీరుండు,
 దామీదటన్
 మామర్యాదలు మాకు దక్కునటు సంభావింపు; డింతేకదా
 మీమాచటటికంబు?; లిందుకొఱకై, మిమ్మేము సాధించుటల్,
 మామీదన్ బడి మీరు కూర్చు-వడుటల్, మర్యాద గాఁబోదునూ!

చ. సీమితత గల్గి యెండ్లొరుల నేమము లారపింపు, సామన
 న్యము గలవారమై, పొరువు లన్నవి లేక సుఖానఁ గూడియుం
 దము మన మింతనుండియయినన్, సురలార! నిజాన కిట్టిబం
 ధము కలదేగదా మనకు! నాటికి నేటికి ముందునాటికిన్! 174

చ. తెలిపితి నింతదూరము విధివ్రతిపేధము లేర్పఱిచి, యం
 దులఁ గల ధర్మసూక్ష్మములనున్ వివరించితి; జేరనై నయ
 ట్టులు గుణ మున్నవట్టుల నుడువల్ పొడిగించితి, నిష్ఠురోక్తులుకొ
 బలుకక తప్పదాయె ననివార్యముగా మది నొచ్చియుండుటన్.

చ. అనువుగ మీరు మేము పరమావృత దండ్రులు బిడ్డలట్లు భా
వనపడి యేరిబాధ్యతలు + వారలు దీర్చుచు, మీకు మేము మా
కును మఱి మీరు నై కలుపుకొలుదనంబున నెంతో హాయిగా
మనుదము వేల్పులార! కడఁమాటగఁ జెప్పితి వేయు నేటికన్? 177

శా. నానాక్షేమము లొంది కుందునటులన్ + గా 'కుద్ధరే దాత్మనా
త్మాన' మ్మన్ పరమార్థ మెంచి, నిజధర్మబంధుఁ గాలూని, యె
ఱైన పాలకజాతి మేల్కొలిపి య + తార్థంబులం దీర్చికొం
చానందంబున నుండుఁ డింకఁ బ్రజలాఁరా! నిర్విచారంబుగన్. 178

శా. స్వచ్ఛందంబగు నేబ్బడిన్ వదలి, విశ్వక్రేయమున్ గోరి, భా
స్వచ్ఛాస్త్రీయపథంబునన్ నిలిచి దుష్టధ్వంస శిష్టావనా
వచ్చిన్నంబగు రాజధర్మమును సంభావించి పాలింపుఁ డే
కచ్ఛత్రంబుగ రాజులార! యింక యోగక్షేమముల్ గూడఁగన్.

శి. ఏలిక కంటునంద్రు తనయేబ్బడిలో నెట నెవ్వ రేమి పా
పా లొనరించినన్; గనుకఁ + జాపముపాలయి పోవకుండ భూ
పాలుండు కన్ను గల్గి పరిపాలన నేయఁగఁబోలుఁ గాన నో
యేలికలార! దుర్గతుల + కెందును దా విడకుండఁ జూడుఁడా! 180

శా. దుర్మార్గంబుల పొంతఁ బోక, విహితద్రోహంబు గావింప, కు
చైర్మర్యదల నుజ్జగింపక, అవిశ్వాసంబుపాల్గక, న
త్రుర్మానుషితిచే స్వధర్మము నిడకన్ + గాపాడుఁ; డేనాటికేన్
'ధర్మా రక్షతి రక్షితో' యనెడి నూకం బుండనే యుండఁగా!

శా. చాతుర్వర్ణ్యము సృష్టిసిద్ధ; మెట సంజ్ఞామాత్రభేదంబ కా
నీ తత్తద్గుణ ధర్మ కర్మముల మాప్యేమేని లే, దుండబో;
దేత తత్త్వ మెఱుంగలేక యెవరో, యేమో భ్రమంపెట్ట లో
కాతీతంబగు దీని కట్టె లయ వేయంబోకుడీ మానవుల్! 182

మ. మనలోఁ గార్యవిచక్షణత్వ మగుపింపన్ దక్షుకొవారు ముం
దునకున్ వచ్చి, రవంత తోడిజనులఁదున్ దాని నెక్కొల్పి, యా
ర్తినరాసం బొసరింపఁగావలె 'స్వయం ధీరః పరాం స్తారయే'
త్తను నాదేశము లోకసంగ్రహవిధానార్థంబెగా యేర్పడెన్! 183

ఉ. సవ్యపథాన నిల్చి, యపసవ్యపుద్రోవలఁ ద్రొక్కఁబోక శ్రో
తవ్యములైన సంగతులఁ ధత్పరతన్ జెవి యొగ్గి వించు, జ్ఞా
తవ్యములందు బుద్ధి నెడి, ధర్మ మెఱింగి నదన్యులార! క
ర్తవ్యము లెల్లఁ దీర్పగఁ బరామరిసింపుఁడు; చూత మావలన్.

ఓం శాశ్వత్.

కవితాసాహిత్యమున వెలువడు గ్రంథములు.

మద్దలపల్లి వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి కృతములు
ముద్రితములు

౧. సత్యనారాయణ మాహాత్మ్యము. 1-0-0
అయిదాశ్వాసముల పద్యకావ్యము.
౨. దైవప్రార్థన - సుభాషితములు. 0-8-0
అనుక్షణము పఠింపఁదగిన భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్య నీతి
పద్యములు 3 పందలకుపైగా. (నాల్గవ ముద్రణము)
3. కుక్కల మొఱి. 0-2-0
కటికి హృదయమును గూడఁ గరఁగించు పద్యములు.
౪. అమృత సందేశము. 0-12-0
ప్రతిపద్య రమణీయము.
౫. చేతావని ఖండనము. 0-8-0
1948 ఆగష్టు 1 వ తేదితో కలియుగము పోయి
కృతయుగము వచ్చుచున్న దని దుష్ప్రచారము
చేసిన చేతావని అను గ్రంథమునకు ఖండనగ్రంథము.
అనేక సందేహములను సప్రమాణముగాఁ దీర్చునది.
144 పుటలు. పచనము.
౬. బ్రహ్మస్వామి జీవితము. 0-8-0
1890 లో సిద్ధిపాఠశాల యొక సిద్ధపురుషుని అద్భుత
చర్యలు. 76 పుటలు. పచనము.
౭. ఇంద్రగంటి శేషావధానులవారి చరిత్ర. పచనము. 0-4-0

౮. చమత్కార కవిత్యము.

2-0-0

కీ. శే. శతావధాని గాడేపల్లి వీరరాఘవశాస్త్రిగారి
చమత్కార కవితా ఘట్టములు. ప్రతివిషయ రమ
ణీయము. 182 పుటలు.

౯. ధ్రువ చరిత్ర

1-0-0

గాడేపల్లి వీరరాఘవ శాస్త్రిగారిది. పద్యకావ్యము

182

ముద్రణకు సిద్ధముగా నున్నది.

౧౦. భక్త పోతరాజీయము.

భాగవత పోతరాజీయముని చరిత్ర. 5 అంకముల నాటకము.

౧౧. త్యాగరాజు

త్యాగరాజు చరిత్ర. 5 అంకముల నాటకము.

౧౨. వినాయక జనన శతావధాని పాఖ్యాన నాటకము.

౧౩. పెండ్లి రాయబారము.

సీతారామలి పెండ్లి యెదుర్కోల. పద్యములు.

౧౪. కవితా వినోదము. పద్యములు.

౧౫. అద్భుతచర్యలు. వచనము.

౧౬. కలియుగ దానకర్ణ బుడ్డా వెంగలరెడ్డి చరిత్ర

౧౭. గోకర్ణం. రామాభిలషావారి చరిత్ర.

ఇత్యాదులు.

అడ్రస్ : కవితా సామ్రాజ్యము,

సంస్థానము.

